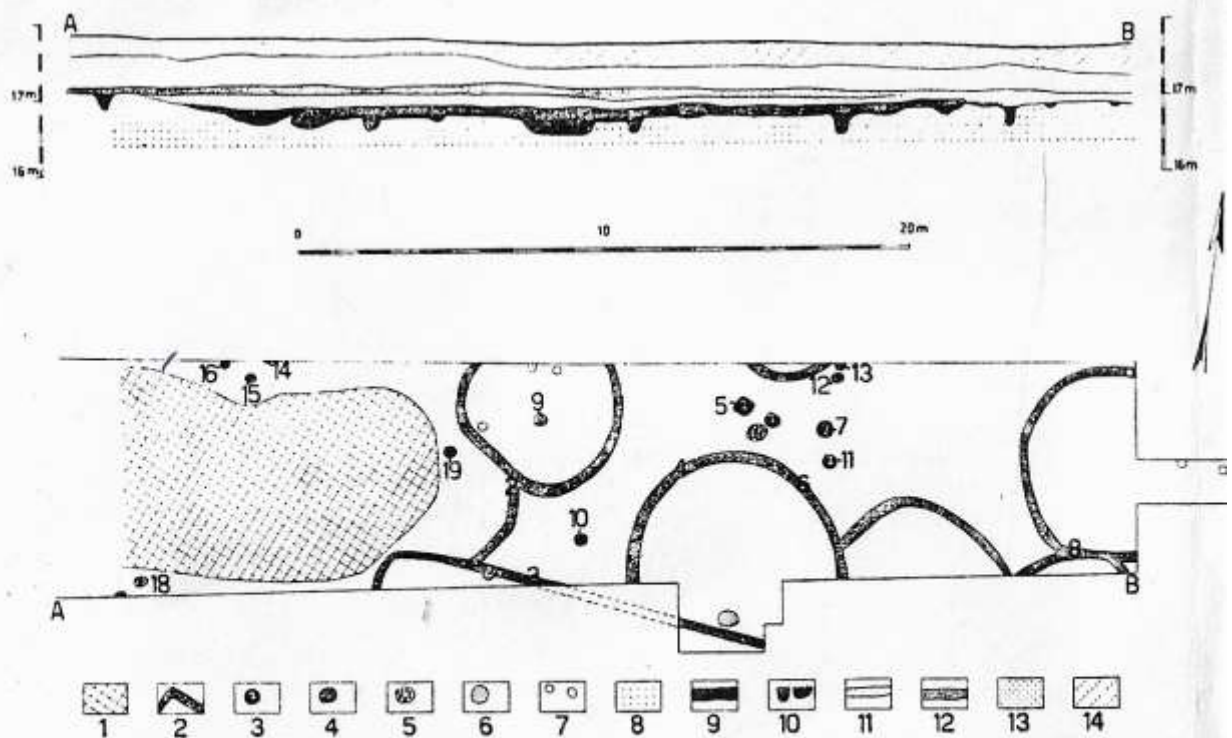


Een urnenveld in het Laag Spul gemeente Hilvarenbeek Noord-Brabant

Gedurende de laatste vier dagen van oktober 1957 verrichtte de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek een opgraving in het Laag Spul, een buurtschap juist ten zuiden van Hilvarenbeek (afb. 1). Een week tevoren waren gemeentearbeiders bij een zandafgraving gestoten op aardewerk (vondstnr. 19, afb. 3), terwijl ook crematieresten en houtskool werden gevonden.

Dr. H. A. M. Ruhe, voorzitter van de plaatselijke kring van Brabants Heem, werd direct gewaarschuwd, waarop hij de situatie ter plaatse kwam opnemen. Aan de burgemeester, de heer J. P. M. Meuwese, kon gemeld worden dat hier een begraafplaats uit ongeveer de 6de eeuw v. Chr. verloren dreigde te gaan, zodat spoedig ingrij-

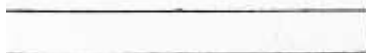


pen gewenst was. Een bericht aan de R.O.B. had tot gevolg dat werd besloten een opgraving te doen. Gaarne zeg ik hier, mede uit naam van de heer C. van Duyn, technicus bij de R.O.B., nog eens dank aan allen die de vlotte gang van zaken bij dit onderzoek zozeer hebben bevorderd.

De zandafgraving bevond zich in een hoger gelegen terrein, in het westen begrensd door de oude weg van Hoge en Lage Mierde naar Hilvarenbeek en in het oosten door het dal van het Spruiten Stroompje. Voor een urnenveld is deze ligging op een hoogte dicht bij een laaggelegen terrein regel. Het grootste deel van het perceel waarin nu zand gegraven werd, bleek reeds eerder te zijn uitgelaagd ten behoeve van wegverbeteringen. Dit was machinaal geschied, waarbij geen enkele aanwijzing werd verkregen dat er oudheden verborgen zaten onder deze akker. Er resteerde slechts een stuk van 7 x 23 m, dat voor direct onderzoek in aanmerking kwam. Hieraan is nog een sleuf van 17 m lengte toegevoegd in het oostelijk aangrenzende perceel, waar toe de eigenaar, de heer Van Dal, bereidwillig toestemming gaf. Hoe klein deze opgraving ook is

geweest, toch was ze voldoende om de aard van de oudheidkundige verschijnselen vast te stellen. Bovendien konden de mogelijkheden voor een toekomstig onderzoek worden aangegeven.

De bodemsporen en de vondsten werden aangetroffen onder een 80 cm dikke laag oude cultuurgrond of oud bouwland (zie profiel, afb. 1). In de Middeleeuwen — wij hebben geen idee wanneer precies — is de grond ontgonnen, waarna hij bij gelegenheid wel eens diep is omgewerkt. Daarbij zijn de sporen van het urnenveld zeer waarschijnlijk voor een belangrijk deel verloren gegaan. Alleen daar waar zich ten tijde van de aanleg der begraafplaats een kleine laagte bevond, werden zij in de Middeleeuwen niet verspit, omdat deze laagte inmiddels was opgevuld. Een en ander is duidelijk te zien in het profiel A-B, waarin de hoogtematen op schaal 1 : 20 zijn weergegeven en de lengtematen op schaal 1 : 50. De met het symbool 13 en 14 aangeduide bovenste lagen omvatten het oude bouwland, maar ook de daaronder liggende laag (nr. 12) is in de Middeleeuwen door elkaar gewerkt. De laag nr. 11 is het ingestoven en/of ingespoelde zand in de vlakke

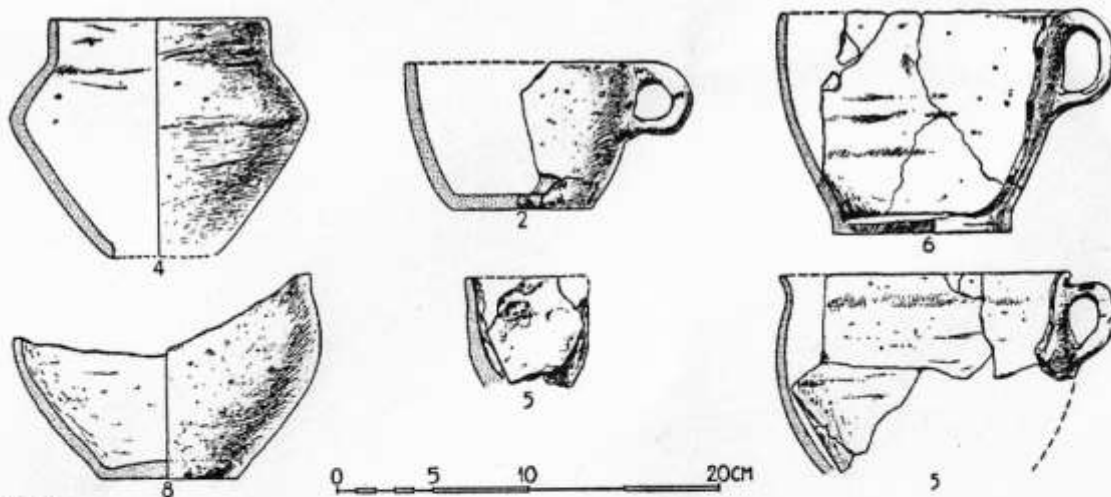


Afb. 1. Tek. C. van Duijn.

Situatie, profiel en plattegrond van het urnenveld.

Position, section and ground-plan of the urnfield.

- | | |
|----------------------------------|-----------------------------------------|
| 1. recent vergraven | 1. <i>recently disturbed</i> |
| 2. greppels | 2. <i>trenches</i> |
| 3. crematie met veel houtskool | 3. <i>cremation with much charcoal</i> |
| 4. crematie zonder houtskool | 4. <i>cremation without charcoal</i> |
| 5. kuiltje met houtskool | 5. <i>small pit with charcoal</i> |
| 6. kuiltje | 6. <i>small pit</i> |
| 7. paalgaten? | 7. <i>postholes?</i> |
| 8. fijnzandige ondergrond | 8. <i>stratum of fine-grained sand</i> |
| 9. cultuurlaag van het urnenveld | 9. <i>culture-layer of the urnfield</i> |
| 10. doorsnede door de greppel | 10. <i>section trough the trench</i> |
| 11. stuifzand | 11. <i>quick-sand</i> |
| 12. in de middeleeuwen vergraven | 12. <i>disturbed in the Middle Ages</i> |
| 13. oud bouwland | 13. <i>former arable land</i> |
| 14. recente bouwvoor | 14. <i>recent plough-furrow</i> |



Afb. 2

laagte, waarin o.a. het urnenveld werd aangelegd. De bovenkant van laag nr. 10 is dus het oppervlak waarop de mensen 2500 jaar geleden liepen. Men ziet dat dit oppervlak naar links en naar rechts (naar west en naar oost) in deze doorsnede niet vervolgd kan worden. De middeleeuwse akkerbouw is de oorzaak daarvan. Dit betekent voor ons dat het onderzoek in oostelijke en westelijke richting geen zin meer heeft. Dit werd trouwens bevestigd door de waarnemingen in het perceel van de heer Van Dal, die geen enkel positief resultaat opleverden. Alleen in het direct ten zuiden van onze put gelegen terrein kan nog iets verwacht worden.

De hierbij weergegeven plattegrond (afb. 1) van de bodemsporen laat zien dat wij te maken hebben met een z.g. kringgreppurnenveld. Dit wil zeggen dat in principe rond de plaats waar de resten van de gecremeerde dode zijn bijgezet, een kringvormige greppel is gegraven. Vaak zijn deze crematieresten in een urn gedaan, maar daarvan is uit dit grafveld nog geen enkel voorbeeld bekend.

Naast de kringvormige greppels zijn er ook rechthoekige, die in bepaalde gevallen zeer langgerekt kunnen zijn. Iets dergelijks doet zich zeer waarschijnlijk voor in Hilvarenbeek. Aan de zuidzijde van de put zijn twee rechte stukjes greppel gevonden die precies in elkaars verlengde lopen, zodat aangenomen mag worden dat zij tot één complex behoren. Tegen deze langwerpige rechthoekige greppel zijn waarschijnlijk drie kringvormige greppels aangelegd die ten dele gebruik hebben gemaakt van

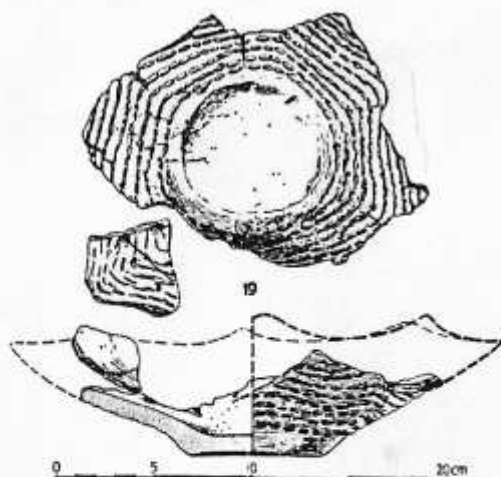
de bestaande rechte greppel; andere kringgreppels bestaan gedeeltelijk uit stukken van oudere kringvormige greppels. Een dergelijk beeld is ons o.a. bekend van de urnenvelden bij Riethoven (Holwerda 1913, afb. 52) en Valkenswaard (onderzoek dr. H. Brunsting 1954).

Op het Laag Spul is slechts eenmaal een bijzetting binnen een kringgreppel aangetoond (nr. 9). Tegen de lange rechte greppel aan is een kuiltje gevonden dat zo binnen een kringgreppel ligt, dat men er de bijzetting in zou verwachten. Daarvan is echter geen spoor teruggevonden. Het is ons niet mogelijk hiervoor een redelijke verklaring te geven, aangenomen dat we werkelijk met een grafkuil te maken hebben. Buiten het ene, reeds genoemde voorbeeld van crematieresten zijn er nog 13 andere gevonden. Aangaande de zes meest westelijk gelegen crematies hebben we geen zekerheid of zij al dan niet binnen een kringgreppel lagen. Bij de overige is dit stellig niet het geval geweest.

Het is opmerkelijk dat de meeste crematieresten in kleine groepjes bijeen zijn aangetroffen. Of dit nog een bepaalde betekenis heeft, is niet te zeggen.

Meestal lagen de lijkbrandresten verspreid in de kuiltjes. In sommige gevallen (nr. 12, 13, 14 en 18) waren de beentjes echter als een kluitje op elkaar gepakt, zodat deze zeer waarschijnlijk in een doek bijeengezameld zijn en zo zijn begraven.

De meeste kuiltjes met crematie bevatten zeer veel houtskool, zodat zij zich duidelijk zwart aftekenden in de bodem. In sommige gevallen troffen wij bo-



Afb. 3

vendien scherven in de vulling aan. Bij nr. 19 bleken deze afkomstig van een z.g. lappenschaaltje (afb. 3), dat op de brandstapel heeft gelegen. Ook de scherven van een pot met oortje uit nr. 11 zijn door secundaire brand beschadigd en verkleurd. Crematie nr. 5 ging vergezeld van scherven, afkomstig van twee potjes, beide met een verticaal oor (afb. 2). Deze noch de enkele scherfjes bij nr. 10 gevonden, vertoonden sporen van brand.

Het onderstaande staatje geeft de kenmerken van de bijzettingen.

Crem.nr.	zwart	kluitje	scherven
5	1	—	2
7	1	—	—
9	—	—	—
10	1	—	1
11	1	—	1
12	—	1	—
13	—	1	—
14	1	1	—
15	1	—	—
16	1	—	—
18	—	1	—
19	1	—	1

De overige aardewerkvondsten (afb. 2) zijn met uitzondering van een los gevonden scherf uit de Midden-Bronstijd te voorschijn gekomen uit de greppels. In twee gevallen (nr. 2 en 6) zijn het slechts halve potjes, beide met een breed oor tegen de rand. Overigens zijn het scherven van vrij volledige

Afb. 2. Vondsten uit het urnenveld. *Finds from the urnfield.* Tek. G. J. de Vries.

Afb. 3. Lappenschaal. *Bowl of peculiar form 'Lappenschaal'.* Tek. G. J. de Vries.

dubbelconische potten (nr. 4 en 8) dan wel slechts fragmenten van dit type (nr. 1 en 6).

Reeds eerder heeft men slechts halve potjes aangetroffen in greppels van Brabantse urnenvelden, nl. te Best (vondstnr. 55, Willems 1935, afb. 14) en bij het onderzoek in 1954 onder leiding van dr. H. Brunsting te Valkenswaard. Wat de betekenis van dit verschijnsel is, laat zich vooralsnog slechts gissen.

Vergelijkingsmateriaal leveren misschien de urnenvelden in het noorden van ons land. Daar heeft men in sommige greppels hele potten zonder crematie ontdekt. Men krijgt de indruk dat deze op de begraafplaats achtergebleven potten iets te maken hebben met een dodenmaal.

Met betrekking tot de datering van het urnenveld op het Laag Spul staan ons op dit ogenblik alleen de aardewerkvondsten ter beschikking. De lappenschaal (Kersten 1948, p. 49), de dubbelconische potten met een lage staande rand en de eenorige potten kunnen alle zonder bezwaar gedateerd worden in de latere Hallstatt-tijd (C-D), d.w.z. ongeveer in de 6de eeuw v. Chr.

Zo is dan het aantal wetenschappelijk onderzochte urnenvelden in Brabant weer met één vermeerderd. Het meest westelijk gelegen is dat van Strijbeek ten zuiden van Breda. Dan volgt dat van Goirle, waarbij zich nu Hilvarenbeek goed aansluit als verbindingschakel met de Acht Zaligheden. Daar toch kennen we de urnenvelden van Toterfout, Knegsel, de Heibloem bij Veldhoven, Witreyt,

Bergeyk (aan de Eerselse Dijk en bij de Hoge Berkt), Riethoven en Valkenswaard. Verder oostelijk en noordelijk zijn nog urnenvelden opgegraven onder Someren, Best en Uden. Hieraan kan nog een stel vindplaatsen worden toegevoegd waar duidelijke aanwijzingen bestaan dat er eens een urnenveld is aangelegd. Deze aanvulling bevestigt echter alleen het verkregen beeld van de verspreiding in Brabant. We zien dus een bijzondere concentratie in de Acht Zaligheden, die zich over de Belgische grens voortzet. Doch ook langs de Aa telt men verscheidene urnenvelden die hun bekroning vinden in het Vorstengraf van Oss.

Naschrift. Een houtskoolmonster uit de lange greppel (vondstnr. 3) werd door prof. Hl. de Vries uit Groningen volgens de C14-methode gedateerd. Het resultaat is 650 ± 60 jaar v. Chr.

Litteratuur

1. J. H. Holwerda, 1913, Het urnenveld te Riethoven. O.M.R.O.L. VII, p. 91-98, afb. 51-53.
2. W. Kersten, 1948, Die niederrheinische Grabhügelkultur. Zur Vorgeschichte des Niederrheins im 1. Jahrtausend v. Chr. Bonner Jahrb. 148, p. 5-80.
3. W. J. A. Willems, 1935, Een bijdrage tot de kennis der vóór-Romeinsche urnenvelden in Nederland.

An Urnfield in the Hamlet Laag Spul, Gem. Hilvarenbeek (Province of Noord-Brabant)

At the end of October 1957 a rescue excavation was undertaken on a relatively elevated site bordering the valley of the rivulet Spruiten Stroompje. This topographical situation is typical for most of the urnfields in the Netherlands. In this instance a small part of such a necropolis was found.

The plan (afb. 1) shows traces of a so-called 'long-bed', a rectangular ditch to the south of the excavation. The semicircular ditches are secondary to this long-bed. Only one of the ring ditches yielded a cremation (no. 9); none of the other ditches contained cremations. However, 13 unurned cremations were found. Four (nos. 5, 10, 11 and 19) had associated potsherds; of these nos. 11 and 19 showed secondary firing. All the other sherds came from the ditches. Some of them formed half of a pot (nos. 2 and 6). It is not unlikely that we have here come upon a funerary ritual of a type previously observed in other urnfields.

The date proposed is late Hallstatt, that is about the 6th century B.C.